

---

na příštím sněmě zemském pracovati ják až dosud v duchu německo-římského katolictví lépe řečeno klerikalismu.

Příští volby moravské jsou pro nás rozhodujícími. Nedo-vede-li voličstvo zabrániti vítězství německví a vládnímu, jichž nástrojem jsou naši klerikálové, tedy jsme na dlouho se svými národnostními požadavky odkázáni osudu.

VÝZNAM FR. BARTOŠE V OBORU LIDOVĚDY.

NAPSAL FRANT. KRETZ.

Nic nám ze starých dob tak neuniká jako památky národopisné. Ať jsou to písně, obyčeje, zvyky, ať hudba, obřady, kroj, ať jiné obory domácí individuální lidové tvorby. všechno to buď vymizelo zcela, anebo se pozvolna ztrácí a mizí před očima. Zub moderní doby shlazuje poslední rysy přírodní samobytnosti kmenové, vše splývá v jednotu mravů, způsobů a kroje, tak že až na nepatrné ostrůvky, odlehle ruku velkého světa, sotva kde v původním složení najdeme aspoň přibližně ucelený obraz uplynulého života kmenového. Marno jest všechno namáhání stavěti hráze oproti běhu světa, který pel poesie dávných, zapadlých dob stírá a činí mocné průlomny, jimiž moda plným proudem vniká do zachovalých ještě oas národopisné rázovitých.

Už i na ty sporé ostrůvky, kde barvy krojové ještě nádherně v jasú slunečním hýří, padá mlhový závoj. Barva po barvě bledne, hasne, nastupují nové tony, neznámé harmonie, lid vybočuje trvale z obvyklostí tradičních a dává v šanc vzácné dědictví otců a matek. A jak je to ve směru krojovém, tak i láme se v drobty a prach starý mrav a zvyk. Už zachycujeme tu a tam jen sporé zbytky bývalé ráznosti, něžnosti, zdvořilosti a žertovnosti v pospolitém obcování našeho prostého lidu venkovského.

Všecko sevšedňuje a kdo prochází dnes kraje, druhdy oplývající srdečnou veselostí, svěží písní lidovou a nádherou kroje, zapláče nad zříceninami bývalé velkoleposti, jíž nynější „osvícená“ doba podlomila základy a náš ušlechtilý sad oplývající, ba překypující vzácnostmi národopisnými, zarůstá všecek šeredným plevelen, který zadusil nadobro všechny ozdoby lidu a kraje. A tak splýváme s bezbarvým okolím v jednu pustou pláň, na které brzo ani kvítečko pestrou barvou nezahoří. Jsme blízci doby, kdy budeme pouze čísti o tom, jak to kdysi u nás bývalo . . .

Bartoš záhy postřehнул, že rázovitému životu našeho lidu venkovského jsou dnové sečteny. Proto s plnou silou, vytrvalostí neúpornou oddal se lidovému studiu, studiu řeči, zvyků a kroje. A co napsal, co sebral je snůška poctivá, věrná, a podrobná, zejména po stránce jazykové prohlédal on hlavně k syntaktické, fraseologické a lexikální stránce jednotlivých moravských nářečí. Považoval on neporušenou řeč lidu za přední přítok, z něhož velebný proud řeči spisovné posily a potravu přibíratí musí, nemá-li vsáknouti v bahna ciziny. Ryzost, čistota jazyka byla mu nade vše.

V oborech nářečí vyznačil nám ve všech podrobnostech vyvrcholný a zevrubný nárys, svědčící o mravenčí pílí a intenzivním bádání. Jazykové studie nashromáždil v řadě drobných článků, uveřejňovaných v *Obzoru* (od r. 1878), v *Časopise Matice moravské*, *Hlídce*, *Listech filologických* a *pedagogických* a *Komenském*. Též do programů gymnasijských hojně přispíval. Přední, monumentální práce jeho je *Dialektologie* a *slovník dialektologický*. V literárním studiu a činnosti spočívá nejhlubší význam Bartošův. Jeť on ostražitý brusič a strážce ryzosti jazykové a pracoval v oboru tom do posledního dechu s pílí a horlivostí neunavnou. Po této stránce není činnost jeho dosud náležitě oceněna.

Vedle této obsáhlé, velké práce věnoval Bartoš plný zájem lidovědě a lidové písni.

Nastoupil ve šlépěje Sušilovy jako nadšený jeho čítel a dokončil důstojně vzácné dílo Sušilovo. Vyplnil věrně odkaz Sušilův, který v úvodu ku svému velikému dílu „Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými“ na konci praví, „že ještě mnohá perla z dávnověkosti nás došla pod rumem někde zasuta se taji. Zasloužnc i dále k tomu prohlédati, aby ty drahé zbytky pod povlakou skryté na jasné světlo vyneseny byly.“ Bartoš šel po Sušilových stopách, hledal zrnka, našel jich ještě na tisíce, neboť dle Sušila „nové písně z nepřeschlého pramene života národního vyvírají.“ Našel četné spolupracovníky a svou bystrostí po stránce jazykové upravil nepřehledné řady národních písní moravských nově nasbíraných. O Sušilových písních napsal velmi pěknou humoresku v *Obzoru*: Filologický důkaz, že „Moravské národní písně“ jsou podvrženým dílem Františka Sušila. První sbírku sebraných písní pod názvem „Anthologie písní národních“ vydal Bartoš r. 1874. Průběhem dalších let vyšlo ještě pět velkých sbírek.

Tím liší se cena sbírek Bartošových od Sušilových, že po stránce jazykové jsou pročistěny a správně podány dialektologicky. V národních písních uložen je bohatý poklad hudební, z něhož dá se jedine čerpatí povaha ryzí slovan-

ské hudby. Vedle hudební části obsahuje text material ze všech oborů a musí se prostudovati všestranně, což je úkolem doby naší. Není národa, který by zachoval a vytvořil tolik hudebních a politických různorodých a vzácných pokladů jako Morava. O starobylosti těchto skvostů svědčí jejich ráz, neboť mnoho se jich pohybuje na podstatě starých tonin. Sbírký národních písní zůstanou povždy trvalou studnicí studia pro moderní hudební tvorbu slovanskou. Sbírký Bartošovy svou propilovaností, ryzostí a správností řadíme v oboru všech lidových písní na prvé místo.

Sbíraje dialekty a písně, mnohonásobně se Bartoš s lidem stýkal a měl vzácnou příležitost prostudovati duševní dílnu našeho lidu až na dno. Tenkrát našel ještě hojně jasu a záře, našel mnoho zachovalého a neporušeného, našel studnici nezakalenou bahnem moderní doby a v radosti často krátké se clonil v nádhře původního, skoro mytického života lidového. Byly to šťastné chvíle, chvíle blahého pocitu a cenného požitku, po jakém my dnes marně toužíme. A tak bezpočtukrát zadumán zastavil se Bartoš na svých potulkách v kraji a v poli, blahostí zářilo jeho oko, když před zrakem jeho rozvínoval se jako v kaleidoskopu obraz nevypsateľné nádhery, obraz barevného reje krojů lidových. Kroj, tanec a zpěv, jak vše to spojovalo se v ladný celek, který nedá se vypsati a ničím trvale zachytiti. A tuto trojici, dokud ještě vévodila na četných místech naší vlasti po řadu let stopoval a doprovázel Bartoš svým bedlivým okem, do podrobností zachycoval světlo i stín mravu a zvyku lidového a nasbíral hojně perel, jež zářily našim krajem.

Sběratelská činnost je velmi nevděčnou, není vždy nálady a nemálo času i vytrvalé pílí. Kdo stále s lidem žije a s ním při každé příležitosti se stýká, ten má práci lehkou, ale kdo občas mezi lid zavítá, nemůže vše dopodrobna zachytnouti a musí vyhledávati pozorné spolupracovníky. A těch je po řídku, namnoze si je musí nejprve vycvičiti a vychováti. I Bartoš tak činiti musel a pomocí venkovských přátel a svého žactva doceloval a zaokrouhlil svá vlastní pozorování.

Bartoš svým svérázným pozorováním ukázal metodu lidovědného studia. Co se před ním v lidovědě pracovalo, bylo více rázu povrchního, popisného, nikdo před tím nenazíral do duševní dílny lidu, která všechno to, co kolem jsme pozorovali, čemu jsme se obdivovali, co nás elementární silou originality uchvacovalo, vytvořila, do duševní dílny, která bez cizích vlivů z čistého pramene individuality čerpala vždy nové zjevy umělecké, které měly zvláštní typ, zvláštní ráz, a které byly součástíou onoho velkého zjevu, který činí národ národem.

Nepřišel arci Bartoš do rozpuku lidové tvorby, nepřišel do sadu lidové práce kypící bohatým, svěžím, pestrým květem, přišel již ku dohasínajícím paprskům dřívějšího jasu. Vybledlé krásy doplňoval zkazkami a bedlivým, těžkým pátráním. Mistrný byl jeho pozorovací talent, jemuž ani nejnepatrnější maličkost neunikla. Razil si cestu sám, vyšlapával si chodníky a do spousty pozorování zaváděl systém, aby docílil urovnaného přehledu. A tak jak pročistil lidovou píseň, tak, jak roztrídil poesii a hudbu lidovou, tak také přesným methodickým postupem pokračoval ve svých podáních lidovědných, jež ve své mnohostrannosti a probarvenosti vyžadovaly obzvláště vytríbený, dovedný a esteticky vyškolený talent.

Naše lidovědná literatura byla chudičká, po časopisech roztroušené články byly bez hlubšího základu, popisy krajů povrchní, zvykoslovný material neúplný a kusý neposkytoval žádného pevného podkladu k dalšímu badatelskému postupu. Pokud nám známo, jsou nejstarší záznamy o národních krojích moravských ve spisu: „Cantalar Cygnus“, který tiskem vydal bývalý farář ve Slatěnicích, Bohumír Josef Bílovský r. 1720 v Olomouci, dále spis bibliotekáře olomoucké knihovny studijní Hanke z Hankenštejna vydaný r. 1786 „Bibliothek der Mährischen Staatskunde“, který obsahuje znázorněné tehdejší moravské kroje na 12 mědirytinách a článek Jurendův v Moravii r. 1815 otištěný „Grundrisse zur Ethnografie Mährens.“

Lid náš v mnohostrannosti způsobu života poskytoval badateli bohatý material. Bartoš díval se na život lidu hned z povzdálí, hned hodně z blízka, aby vystihnul všechny tony světla i stínu jeho bytí, on zasadil rádko do úhoru, na obor u nás před tím nikdy nepěstovaný. Poznal dobře, že ač přes naše hory a nívy přeletěly roky bídy, časy hubené, přece rozkvétaly na venkově květy čarovné krásy, jichž půvab u nás tak záhy nezміzí ani nevybledne.

Pojednou se mu otevřely oči. Tolik lidí chodilo po těchže místech co on, chodili kolem, oči měli, ale toho všeho nepostřehli, co jeho vnímavý duch. A čím více prohlédal, tím více jevil zájem pro život lidu a pro jeho domácí umění, jež tradicemi místy dosud věrně a neposkvrněně bylo dodržováno až do těch časů. Široké lány s nepřehlednou úrodou otevíraly se před ním a pojednou uleknul se té obrovské práce, která jej čekala.

Seriosní Bartoš dal se do práce, vytvořiv si síť pracovní. Tou sítí neunikla mu žádná maličkost.

Obrátil se nejprve ku svému rodnému kraji, ponořil se bádavým duchem svým do oblasti bývalého panství Zlínského ve své monografii ztělesnil nedostíženě individualitu lidovou.

Do posavadního šera vrhal světlo porozumění a prostředkem vznícené inspirace podepíraje se o bohatý fond znalosti jazykové na mnoha místech vyrýsoval nám ztělesněný obraz odumřelého života. Nepsal zbytečně mnoho a právě ve skutečnosti tím plastičtěji vystupuje seriosnost jeho badatelské zručnosti a schopnosti.

Lidopisné obrazy bezvadně sformoval s napjatým důmyslem, kde bylo třeba i černých barev nanesl a nebál se ani příkrých světelných paprsků. Jak pozoroval, tak věrně vše podával. Lid mezi sebou a vedle sebe velice bystrým okem postřehoval sám rozdíly krajové a dialektické i všeliké jiné zvláštnosti sebe nepatrnější. A tyto Bartoš plně sbíral a zapisoval i přispěly tyto z lidu sesbírané studie hojně ku vyštížení charakteristického nazírání lidu jeden na druhého.

Někde dle panství, jinde dle farností tvořili venkované menší uzavřené kmenové celky od sousedů markantně se lišící. Vystopováním těchto rozdílu povstává nejprve v hrubých rysech širší kmenové roztrídění: Hanáci, Slováci, Valaši, Laši a j. A tyto větší obvody zase se tříští na četné odstíny. Všecko toto bedlivě Bartoš stopoval.

Lidopisná tvorba Bartošova není vyčerpána. Nedivme se tomu. Nestačí k tomu jeden lidský život, aby tak mnohostranně pracoval a všecko do podrobnosti prohloubal, zvláště v těch oborech, ve kterých dosud nebylo nic sebráno, nic nastřádáno, odkud by se zase na větší dílo snašelo a doplňovalo pozvolna k uzavření celku. Považujeme práci Bartošovu v oboru lidopisném za šťastný počátek, za vzor, jak se má pracovati a pokračovati v jeho šlépějích.

Hlavní lidopisná práce Bartošova uložena je v díle „Lid a národ“, „Moravský lid“, „Naše děti“, „Moravská svatba“ a „Deset rozprav lidopisných“.

Zde snesen jest bohatý material tradice kmenové, podrobnosti krojové, zvykové a způsoby pospolitého života. Lid měl svou osobitou individuální školu pro rodinu i domácí průmysl. Nejspanilejším květem, praví Bartoš, samorostlé vzdělanosti byla ušlechtilá mravnost našeho lidu. Upřímná, vroucí zbožnost pronikala jeho srdce a posvěcovala všechn jeho život. A škola, ve které naše děti vzdělanosti této nabývaly, byla přirozená a praktická škola života rodinného a pospolitého. Ale i řemeslná i umělecká činnost byla tehdy mezi lidem naším obecnější a dokonalejší.

Všecko bohužel, se pozvolna vytratilo, jako když se odpařuje voda, pořád je jí méně. Dnes vynořují se snahy po obrození lidového umění. Stane se to skutkem? Bylo by škoda, kdybychom na naši slavnou minulost chodili dívat se do

museí; má náš lid dosud bohatý pramen individuální tvůrčí síly, jenom ji probudíme z dřímot.

Ovšem způsobem života, bývalá lahoda způsobů pohlcena je žrávčinou moderní doby. V tyto taje lidovědné proniknul Batroš nehlouběji, dobře věda, že je životu tomuto na mále. Považujeme proto jeho záznamy o hrách, zábavách, o povaze lidu, o pověrách, zvycích a obyčejích, o roku církevním a prstonárodním kalendáři, o prstonárodní patologii a terapii, geografii a etnografii, příslovích a pořekadlech za nejcennější vedle popisů kroje, tance, nářečí. Kdo jen poněkud pokusil se stopovatí život lidu, uzná, jaká je to těžká práce. Každé slovo Bartošovo stálo mnoho práce a proto celý spis je drahocenný národní poklad.

Pozorování Bartošova nejsou ucelena, jsou fragmentární a v jistých směrech nedosahují hlubšího vyčerpání látky. Každý kmen zasluhuje zvláštní monografie a podrobného vyslovení všeho materiálu národopisného se všech stran, aby obraz byl úplný. Zejména povahopis a část krojová, která bez náležitěho grafického zobrazení je naprosto kusou. Oproti našemu lidu a jeho minulosti jsme povinni o vydání takových monografií, kde bude všecek materiál snesen a uspořádán, se postarati. Materiálu je dosti a doplňky dají se ještě sebrati. Bartošovy rozpravy lidopisné jsou vyřízené listy z bohatého života kmenového. Jeho rozpravy jsou vzorné, jenom třeba tato pozorování rozšířiti i na jiná, dosud netknutá témata. Neškodilo by sestaviti anketu odborníků, třeba péčí národopisného odboru moravské musejní společnosti, která by se podjala tomuto úkolu vydati monumentální národopisné dílo o Moravě. Není snad oboru ve vědecké práci, který by tak rozptýleně byl projednáván jako národopis. Ovšem, my počali hodně pozdě; teprve pražská československá výstava národopisná učinila průlom do intensivnějšího pozorování lidu a jeho umění. Vnímaví vynikající mistři malíři Rudolf Alt, Vilém Grögler a Josef Manes dávno, již v letech 1840tých postřehli vzácnost národního kroje a zachovali nám typy krojové, na které dnes už se nikdo nepamatuje. Už je ale čas, aby se vážně započalo pracovatí se vší seriosností. Naše nová pozorování soustřediti se musí na ony stránky lidového života, kterých se Bartoš nedotýkal a které jsou nutným doplňkem jeho díla. Považujeme jeho spis za snůšku materiálu a za podklad ku stavbě monumentální budovy. Bartoš pracoval hned tu, hned onde, všude viděl houf látky, všude plno inizického materiálu. Těkal jako hošík, když po kvetoucí lučině honí motýly. Co jich uletí a jak málo jich uchvátí. Proto jest ve spisech Bartošových po stránce lidovědné tolik rozptýlenosti a přece tolik vzácného, dobrého materiálu, který

se teprve náležitě studovati a srovnatí musí. Jsou to miniaturní obrázky s intensivní bystrostí zachycené. A kolik jich je ještě nepostřehnutých!

U nás pořád pracuje se ještě bez systému. Hned ten, hned onen má nápad, jemuž druhý uhne. Neoddlalujme nutnou práci, odstavme všecko a přistupujme ku práci souborné o moravském lidu.

Bartošovi nestačil život, aby propracoval své dílo, aby je rozšířil a doplnil tak, jak si přál, aby spis „Lid a národ“ obsahoval celou Moravu zobrazenou svým citěním, životem a uměním. Podrobil zevrubnému popisu: Bývalé panství Zlínské, Moravské Valašsko, Podluží a Podlužáci, Moravští kopaničáři. Procestoval tyto kmenové kraje důkladně, co nasbíral a napsal, byla téměř jeho výhradní práce a při mnohostrannosti látky práce arci velmi obtížná. Sbíral perly, které v úkrytu selských chat, daleky proudů a šumu světa, byly svěží jako zrosené květy, perly rázovité osobitosti kmenové. Snažil se ve svých pozorováních nanéstí látky, z níž by zřetelně vyzíralo zosobnění ducha našeho lidu a jeho poměr k ostatním. Jeho bohatá životní zkušenost dala mu možnost vyličovatí vše prostě, stinně a plasticky, tak že typy lidové vystupují věrně, jako postavy věrné, teplé, naše. Bartoš kladl velkou váhu též na srovnávání nářečí, zvyků a kroje. Prostředkem tohoto srovnávání docílil netušených výsledků. Klada dva kmeny, dvě osady vedle sebe, pomocí srovnávacích studií vykouzčil podstaty figur od sebe v jistých odstínech se lišících a tak vymodeloval slavně figuriny národopisně význačné.

A kdo půjde po stopách Bartošových dál, kdo ujme se jeho lidovědného odkazu, musí cesty téže metody nastoupiti, aby věrně a podstatně zaokrouhlil obraz našeho zanikajícího národopisného života.

Apartní monografie jeho „Naše děti“, jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesie, zábavy, hry i práce společné, těsně přiléhá k jeho lidopisným pracím. Spis ten vyrůstal na téže půdě a mohl by býti doplněn dalšími monografiemi: naše chasa, naše rodiny, naši staří, zkrátka monografiemi lidu od kolébky až do hrobu. Paralelně s Bartošem, kdy on šel svou cestou a sbíral popisný materiál, bylo nutno sbíratí hotové dokumenty kroje, vyšívání a vůbec domácí lidový umělecký průmysl, neboť slova vědátorova byla by nedostatečna, kdyby nebyla doplněna skutečnými předměty, nepopíratelnými to doklady mistrnosti umělecké našeho lidu, co slovo nedostatečně jen zachytíti může. Byla to rovněž těžká ale vědná práce, neboť umělecké památky rychleji unikají než jiný lidopisný materiál.

Prohloubí-li se práce Bartošova, rozšíří-li se o studia ostatních kmenových variantů, vyzdobí-li se reprodukcemi lidových krojů a vzorů lidového domácího uměleckého průmyslu, vyplní se ideál Bartošův, jak si představoval míti Moravu a její lid zobrazený. Vykonáme-li my toto dílo, vyplníme tím odkaz Bartošův a pro vlasti naši postavíme pomník ceny nehynoucí. —

ARTUŠ DRTIL:

NĚMECKÝ „DRANG NACH OSTEN“ A PRUSKÁ ANNEXE ČESKÝCH ZEMÍ.

Idea státního pangermanismu byla za poslední desetiletí jedním z nejučinnějších politických faktorů v dějinách Evropy, poněvadž jejími stopami šla nejen extenzivní i intenzivní politika sjednoceného Německa, ale také osudy celé střední Evropy závisely od jejího vývoje. Soustředění Německa, přičlenění Šlesvik-Holštýnu a Elsas-Lotrinska, válka pruskó-rakouská, kolonizační šlenství po pádu Bisinarkově, pronásledování Poláků a lužických Srbů, rozpoutání nacionalismu v zemích rakousko-uherských, politika balkánská a orientální — to vše jsou příznaky nebo důsledky všenněmecké propagandy, která, opírajíc se zdánlivě o t. zv. „nezbytnosti státní a národní existence“ (jako je přirozený přírůstek hustoty obyvatelstva, rozmach německého průmyslu a kapitalismu, kulturní dějinné poslání atd.) není vlastně nic jiného, než zmodernisovaná středověká řízeň po nadpráví, po úloze vládnoucí privilegované racy, řízeň, která byla vodítkem historie celých století v poměru Slovanstva a Germánstva. Jenže tehdy německý tlak na pobaltické Slovany měl náter kulturní náboženský, nyní pak „Drang nach Osten“ děje se ve znamení národnosti a politické nezbytnosti — provádění principu je za to stejně brutální a násilnické.

Pangermánská politika má význam světový, aspoň pokud pohybuje se v tak všeobecných sférách jako dosud, reálného, absolutně zaručeného základu za to nemá jako jiné podobné ideje: panslavismus, internacionála, „Asie Asiátům“ na př. — jde při ní pouze o dočasnou realizaci, o sílu okamžiku. A t; mají především význam pro Slovany, pro země a národy ležící východně od Německa, poněvadž expanse všenněmecká nepostupuje rovnoměrně na všechny strany, nýbrž omezuje se na devísi „Drang nach Osten“. Svědčí pro toto poznání hlavně dvě fakta: neúspěchy kolonizační politiky africké, které předvídal od počátku Bismark a proti